

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 4. avgusta 1880.

Obseg: O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja. — Kako dolgo kalí v okuženi živini bolezen, dokler se očitno ne pokaže? — Gospodarske novice. — Letošnja šolska letina. — Bled. (Dal.) — Obravnave deželnih zborov. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. (Banket na čast vitezu Schneidu.) — Novičar.

Gospodarske stvari.

O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja.

Bralcem „Novic“ je znano iz rednih poročil, kako temeljito in previdno postopa glavni odbor močvirski, da bi si pri svojem delu zagotovil dober uspeh. Našim bralcem upamo tedaj tudi vstreči, ako jim podamo kratek posnetek iz poročila izvedencev, ki so nedavno došli z Dunaja in Laškega v Ljubljano in skupno z našim močvirskim odborom se posvetovali o prihodnjem obdelovanju tega velevažnega zemljišča. V tem posnetku hočemo bralcem našim podati odgovore omenjenih veščakov na vprašanja, ki jim jih je stavil močvirski odbor. Ti izvedenci, ki jih naši bralci uže iz naših prejšnjih poročil poznajo, so bili: c. k. višji stavbinski svetnik Jan. Indra, civilni zemljemerec Jan. pl. Podhajsky, dr. R. Vicentini in C. Salvini.

1. *Vprašanje.* Kaj je tega krivo, da v zadnjih letih voda zopet bolj zaliva močvirje, in kako bi se to dalo ustaviti?

Kakor se je uže zgoraj pripovedovalo, vidimo, da v zadnjih letih močvirsko zemljo povodnji zato zopet bolj zalivajo:

1. ker Mali Graben in Gradaščica s prodovjem in peskom zelo zasipljeta Ljubljano;

2. ker prodovje in sip iz Malega Grabna voda nekoliko zanaša v sam Cesarski Graben, v katerega se vrhu tega tudi z Golovca prst in kamenje poséda. Zato se v Ljubljani in v Cesarskem Grabnu dno struge zopet povišuje od leta do leta, kar vodi, posebno če je velika, brani hitro odtekati in jo sili na močvirje;

3. ker sta Cesarski Graben in Ljubljana bila uravnana ter poglobljena, zato je tudi voda imela nižji odtok ter se laže in z večim obiljem umikala o povodnjih; a kakor je Ljubljana dobila globokejši in lažji odtok, takisto se je tudi močvirje od leta do leta nižalo, ker se je bolj usuševalo, krčilo in padalo. Ali močvirje se je sušilo in posédalo tudi zaradi tega, ker so v njem vedno rezali rupe (šoto) in ga preoravali v polje, ter koder so ga bolj obdelovali, ondod se je tudi bolj ponižavalo. Konec vsega tega je ta, da je zdaj voda začela o povodnjih zopet na močvirje stopati, in koder je pridneje obdelovano, ondod je večja povodenj;

4. ker gozde okolo in okolo močvirja od tedaj neusmiljeno posekavajo, da zatorej ob deževji naglo s

hribov dere voda na močvirsko ravnino ter se tam zbira in dela povodnji.

O tej priliki ni zamolčati, da ljubljansko mesto v Ljubljano in tudi v Cesarski Graben še zdaj valí vse svoje take in take odpadke in raznoličen sip, kar tudi pomaga strugo mašiti Ljubljani in Cesarskemu Grabnu.

To bi se dalo tako odpraviti:

- naj se ubrani, da Mali Graben in Gradaščica ne bodeta zasipala Ljubljane ter da se ne bode Golavec drobil v Cesarski Graben;
- naj se povodnjim odtok poniža, kolikor je treba;
- naj se pametno začne gospodariti z gozdovi, kar jih je okolo in okolo močvirja, in
- naj se Ljubljančanom razglasi pripravna policijska zapoved, da bodo svoje odpadke in smeti devali kam drugam, a ne v Ljubljano in v Cesarski Graben.

2. *Vprašanje.* Kako bi se močvirje sploh dalo usušiti?

Močvirje bi se sploh dalo usušiti, ako povsod, koder in kolikor zemlja ne upira, nižji odhod dobodo povodnji tistih stranskih potokov, kar jih na močvirskem svetu pada v Ljubljano, in ako se vrhu tega tudi najdejo pametni potje, po katerih bi se razumno ter pravilno poglobljavali stari glavni ter stranski vodotoči in izdelavala nova rovišča (grabni), potrebna v močvirsko usušilo.

3. *Vprašanje.* Kakošno močvirsko obdelovanje in kakošno kmetovanje se večim gospodom zdi najpripravnejše, in ali je morebiti bolje, nepožgane ter neporezane rupe (šoto) orati, ali se jim zdi koristnejše, kakor je bilo do zdaj navada, namreč požigati in rezati rupe ter saditi in sejati na tisto plitvo blato in na podblatno glino, ki oboje leži zdolaj pod rupami?

Voda se nikakor ne more navračati na ves močvirski svet, nego le samo na ugodno ležeče prostore, in to zopet samo tako, po kolikor je ondokaj pripravne vode in po kolikor ima ta voda strmece; tudi je premisliti, da so po nekaterih krajih rupe tako na debelo, ter da ti kraji leže tako globoko, da ondod ne kaže rup do konca jemati, ako nočemo, da bode kmetovanje na kvart: zaradi vsega tega je bolje, taci prostorov ne požigati niti jim rup toliko odrezavati, da bi potlej na-njo hodila voda.

A tudi iz takih prostorov, koder ni sméti rup do blata in gline odpravljati, vendar more umen gospodar še vedno dobivati dovolj pridelka, če namreč nekaj let po njih kosí travo, a nekaj let orje in seje.

Ako bi se vrhu tega ta zemlja tudi še gnojila z umetaljnim gnojem, to bi se nje rodovitost še bolj povišala.

A po tistih krajih, na katere se dá žive vode navrniti, kolikor je treba, naj se polagoma rupe ali požgó ali porežejo dôlu do blata in do glin, da je potlej po njih krepkeje delati in z vodo jih napajati; a prva stvar močvirskega gospodarja bodi vselej: rediti živino, ker samo živina je tista moč, katera močvirju daje največ koristi in zemlji najbolj pospešuje rodovitost.

4. *Vprašanje.* Ako se močvirski kmetovalci poprimajo tacega obdelovanja, kakeršno gospodje veščaki priporočajo v svojem odgovoru tretjega vprašanja, ter ako poleg tega imamo tudi na umu, koliko močvirski svet pade, kedar se mu rupe usušé, požgó ali porežejo, — zatorej naj se pové, koliko bi se struga Ljubljanice reke mogla znižati, da potlej vendar ne bi močvirskim tlóm s seboj jemala potrebne podzemeljske vode?

Podpisani veščaki se zdaj opiramo samo na izvrševalnega odbora besede, namreč kako globoko méroma leži ona pôla močvirskega blata in glin, katera bi kmetovanju bila pripravna, ter po teh besedah se nam zdí potrebno in dovolj, ako se povodenj (velika voda) zniža 0.5 m/ v glino, da bi zatorej povodnji stale potlej nekako 1.0 m/ pod ničlo vodomernega kôla cesarskega; a predno se zdela glavni črtež o močvirskem izboljševanju, bode najnaprvo treba zemljo vrtati, da se za trdno zvé, koliko je res globokosti do blata in glin.

5. *Vprašanje.* Ali je treba, reki Ljubljanici, ki pije vse močvirske vode, uravnati bregove ali tek, dokler se vije po močvirju.

Podpisanim veščakom se to ne zdí potrebno; ali vendar, ako bi se tu ter tam nje bregovi začeli udirati, kadar bi povodnji (velike vode) bile znižane, potem bi res bilo nje bregove ali bolj po šújci postaviti ali jih preplesti z vrbami.

6. *Vprašanje.* Ali bi o prihodnjih usuševalnih delih bilo treba z Ljubljanico vred morda tudi uravnati nje pritoke?

Kadar se povodnji in plitvejšé vode Ljubljanice reke znižajo, potem bode, kakor se umeje samo ob sebi, tudi pritoke treba uravnati in poglobočiti, da bi se takisto močvirska voda laže in hitreje odcejala.

Ali ob tem delu pritokom, posebno kar jih je po zgornjem močvirju, ne bode treba izravnati vseh krivín ali zavojev, nego samo paziti, da se tem pritokom popravi in uravná ustje v Ljubljanico, ako je zdaj negodno.

(Dalje prihodnjič.)

Živinozdravniške skušnje.

Kako dolgo kalí v okuženi živini bolezen, dokler se očitno ne pokaže?

Niti človek niti živina ne naleze vsaka bolezen, če tudi je bila z bolno v dotiki; naleze jo le taka, ki ima naturo tako, da sprejme v se kal bolezen. Saj je tudi z rastlinskimi semeni taka, da ne kalijo v zemlji vsake dežele, in če tudi kalijo, kalijo v nekateri zemlji popreje, v drugi pozneje. Tako se, kedar je živina našla bolezen v gobec, očitno prikaže navadno še le v 3—6, najkasneje pa v 12 dneh, — bolezen na parkljih v 3 do 6 dnevih, — vrančna bolezen (antraks) v 2 do 4, najdalje pa v 10 dnevih, — garje v 15 dnevih, najdalje v 4 tednih, — smrkelj in kožna čr vivost v 4—6 tednih, najkasneje o 9 mesecih, — kozé pri ovcah v 5 do 7, najkasneje v 21 dnevih, —

stekljina v 3 do 8 tednih, včasih še le v 9 mesecih ali celó pozneje.

Gospodarske novice.

* *Trtne uši na Hrvatskem še ni*, kakor se je balo. Tajnik gospodarskega društva hrvatskega g. Kuralt je nedavno pregledal nekoliko vinogradov v podžupaniji zlatarski, ki so bili sumljivi trtne uši, pa ni nikjer filoksere našel. Vzroki, da je trs v teh nogradih nekoliko zaostal v svojem razvitku, so po njegovem poročilu vse drugačni. Gosp. Kuralt bode ogledal tudi samoborske vinograde. — Sicer pa bodo na Hrvatskem imeli zeló slabo letino, kajti povodnji in toča so v mnogih krajih uničile vse pridelke na polji, v nogradih in vrtih. Ljudje pravijo, da bodo zapustili zemljo, ki jih ne more več rediti. Tako piše „Obzor“ v enem svojih zadnjih listov. Žalostno!

* *Domačih (pitovnih) zajcev ali kuncev mesó* je Francozom in Angležem tako priljubljeno, da jih na Francoskem na leto okoli 70 milijonov, na Angleškem pa okoli 30 milijonov zakoljejo in povžijejo. Pri nas v Avstriji pa ne marajo kaj posebno za to mesó.

* V severni Ameriki imajo tako dobro letino, da še nikoli ne pomnijo takošne. Cena pšenici močno pada.

Šolske stvari.

Letošnja šolska letina.

Jahresbericht der Staats Oberrealschule in Laibach.

To poročilo pričinja se s spisom prof. dr. Jos. Jul. Binderja: „Die Bergwerke im römischen Staatshaushalte“. — Učilo je na tem zavodu z vodjo dr. Mrhalom vred 13 profesorjev in 1 suplent. — Učencev bilo je koncem leta 239, med katerimi je po materinščini Slovencev 112, — Nemcev 101 (?), — Hrvato-Srba 2, — Čeh 1, — Lahov 22, — Oger 1 in 1 Francoz. — Učni jezik bil je skozi in skozi nemški, le pri slovenščini v treh višjih razredih slovenski. Čudno je še zmerom to, da pri nas je slovenščina le relativno obligatna, a laščina je od 3. razreda naprej nepogojno obligatna! — Z realko je združena obrtnijska napredovalna šola, katera pa je po tiskovni pomoti v zadnjem našem listu pridjana ljubljanski gimnaziji. Prosimo tedaj častite čitatelje, naj to pomoto blagovoljno na znanje vzamejo. — Kakor na gimnaziji število učencev vsako leto raste, tako pojema na realkah v obče; tako je tudi na ljubljanski realki 1877. l. bilo še 334 učencev, tedaj skoro za 100 učencev več nego letos.

Slovensko slovstvo.

* „*Spisi Krištof Šmida s podobami*“ — se tiskajo v Novomestu pri gosp. J. Krajcu, in je prvi zvezek ravnokar na svetlo prišel. — Za mladino dozdej (tako je tudi v vvodu Šmidovega životopisa povedano) še niko ni lepše pisal kakor Krištof Šmid; zato ni čuda, da so njegovi spisi preloženi malo da ne v vse evropske jezike. Tudi v slovenskem jeziku imamo uže nekatere Šmidove povesti, vendar vkupnega prevoda cele vrste Šmidovih povesti dozdej še ni bilo.

Prvi zvezek obsega „životopis Krištofa Šmida s podobo“ tega slavnega pisatelja, potem pa dve povesti: „Ljudevit Hraštar“ in pa „Golobček“, lepo poslovenil P. H. Sattner. Prva povest obsega 15 oddelkov, katera vsaki začetek ima svojo sceno v podobljeno. Cena

Nujno je tedaj priporočiti deželni vladi kranjski in štajerski, da bi po strokovnjakih, kateri phylloxero poznajo, dale pregledati vse sosedne vinograde, ali phylloxere uže tudi tam ni, samo da je ljudje ne poznajo, kakor je to bilo v Istri in zdaj na Hrvatskem, kjer se je tako silno širila toliko let. Kranjska in štajarska vlada morali bi tem prej izdati stroge ukaze proti importu (uvožnji) vsakoršne stvari iz vinogradov okuženih krajev na Hrvatskem, in to tem bolj, ker med okuženimi vinogradi na Hrvatskem je tudi takih, ki so posestva Štajarcev, stanujočih na Štajarskem. Kako lahko je mogoče, da iz svojih vinogradov, ki jih na Hrvatskem imajo, in v katerih je phylloxera, s travo, katero kosijo po vinogradih, s kolci, ali pa z izkopanimi trtami, o katerih mislijo, da so pozeble, prenesejo phylloxero čez mejo v štajerske vinograde!

Zatorej Kranjci in Štajarci pozor! Verjemite mi: kdor ni videl na mestu, ne more verjeti, koliko nesreče in škode more ta mala uš vinogradom narediti.

Hrvatska vlada objavila je ta žalostni primerljaj nemudoma ministerstvu v Pešt in na Dunaj, in sama bode porabila vsa sredstva za pokončanje in lokaliziranje phylloxere v hrvatskih vinogradih.

Zagreb 21. avgusta 1880.

Franjo Kuralt,

tajnik hrv.-slav. gospodarskega društva.

O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja.

(Dalje.)

17. *Vprašanje.* Kacih naredb je treba, da se bode skrbelo za zdravje ljubljanskega mesta in da bi poleg tega mestni odpadki tudi pridovali zemljedelstvu?

Podpisani veščaki mislimo, kar se tega tiče, sploh tako, da zdanja naprava, s katero se odpadki po vodi plavé, kvaro dela človeškemu zdravju in občemu gospodarstvu. Zatorej bi to stvar bilo tako narediti, da bi podzemeljski jarki le deževnico odnašali v reko Ljubljanico, a mestni odpadki da bi se zemljedelstvu na korist rabili tako, kakor se dá v tem kraju, pa da bi to ljudem vendar ne smelo kaziti zdravja.

18. *Vprašanje.* Ali je treba tudi Mali Graben in Gradaščico uravnati, in kako?

Rečeno je bilo uže poprej, da se nam zdi neogibno potreba, tudi Mali Graben in Gradaščico uravnati.

Ob tem poslu bi ne bilo samo izravnati krivin ali zavojev, nego posebno bi trebalo upirati, da ne bi toliko prodovja prihajalo v struge, in zato bi kazalo góranje ali obršne drage zapreti z jezóvi in struge tako preurediti, da bi sip in pesek same ustavljale v tacih krajih, od koder bi ga z lahka bilo odpravljati, kedar bi velela potreba.

Vrhu tega naj bi se po dnu struge položili pragi na vseh tacih mestih, koder voda teče z velikim strmecem, ter bregovi naj bi se tako utrdili in okovárili povsod, koder se udirajo, da bi pozneje tacega posipanja uže ne bilo.

Mali Graben in Gradaščico uravnati po tacem potu, kakor smo zdaj rekli, nam se zdi tako zeló treba, da bi se tega dela bilo najnaprvo poprijeti.

19. *Vprašanje.* Ako se dovrše vsa ta usuševalna dela, kar jih velé gospodje veščaki, ter ako se tudi pogloboči struga Ljubljanici, kakor je bilo govóreno v dvanajstem vprašanju, ali bode potem reka še mogla čolne tako nositi, kakor do zdaj?

Reka Ljubljanica bode potlej čolne nosila še vse tako, kakor do zdaj, ker je voda nad mestom dovolj globoka.

20. *Vprašanje.* Ali je sploh upati, da bi se močvirje moglo z vodo res napajati, in ako bi se moglo, s kakošnim potom naj bi se napajalo? Ali ne bi kazalo, s tem vprašanjem zdaj počakati in poprej usušiti zemljo ter pogledati, kako bi to dejanje pohvalila izkušnja?

21. *Vprašanje.* Ali bi se dalo in ali bi pridovalo, uže na rupe (šoto) navračati vodo, in ali ne bi morebiti bilo koristneje, če zemljo napajati začnó še le potlej, kedar izginejo rupe, a zdaj da bi vodo navračali samo na više ležeče, podhribske kosóve močvirske ali na zakótljaje med gorami?

Najprvo je rupe (šoto) treba do konca usušiti, potem požgati, pozneje predelati v polje in travnike ter med vsem tem časom dajati jih solncu in sapi; kedar se to zgodí, še le potlej se bode mogla na nje voda navračati.

A vendar se uže takoj prve časa v poskušnjo dáde z vodo napajati više ležeči, podhribski kosovi močvirski in zakótljaji med gorami. Te poskušnje bi učile, kako bi se pozneje po vsem močvirju z najboljšim vspehom v službo jemala voda, kolikor bi je bilo dobiti v napajanje.

22. *Vprašanje.* S kakošnim potom bi se močvirje dalo napajati, če premislimo, kako leži, kakošna tla ima ter koliko gorkote in mraza?

Po lombardski deželi je dvoje napajanje. Prvi način je tak, da se napaja zdržema, in to tako, da vodo spuščajo na zimske travnike po vse leto, a na orizovo (rajževo) polje vzpomladi ter nekoliko tudi po letu. Drugi način je tak, da vodo navračajo samo časi, vzpomladi in med poletjem, kar posebno ugaja strnini, stanovitim travnikom in tudi onemu svetu, koder se nekoliko let kosí, a potem zopet nekoliko let orje in seje.

Kranjske dežele podnebje nikakor ne daje, da bi se zimski travniki zdržema napajali, ker je uže jeseni, a še bolj po zimi tolikošen mraz, da trava ob svojih časih ne more nič rasti, in tudi bi zmrzovala voda, stoječa po vrhu.

Ker je vreme po kranjski zemlji tako, zatoraj se nikakor niti svetovati ne more, da bi ljudje sejali oriz (rajž), ki potrebuje svoje posebne gorkote, kadar kalí in dokler koli raste, rekše od majnika do septembra meseca.

A bilo bi vrhu vsega tega vendar želeti in priporočati, v poskušnjo kakošen oral zemlje posejati z orizom, kajti ako to žito kolikaj obrodí, potem bi kazalo, sejati ga vsaj v domačo potrebo.

Ta novi sadež bi zeló tehtovit bil zato, ker bi dokazal, da se tudi na kranjski zemlji res in ob manjših troških dá pričeti ono gospodarstvo, po katerem se nekaj let kosí, a nekaj let orje in seje, a poleg tega oriz tudi zemljo do dobrega učisti.

Dozdanje besede nam jasno odkrivajo, da bi se ljubljansko močvirje dalo samo po nekaterih krajih in le časih napajati z vodo, ter da bi po njem bilo treba nekaj let kositi, a nekaj let orati in sejati, in ob setvah razumno vrstiti drugačno žito za drugačnim žitom. Čim trdneje bi se ljudje tega pota držali, tem večje pridelke bi jim potlej rodila zemlja.

Po Laškem svetu, koder je uže nekoliko století navada, setve tako vrstiti in poleg druge poljščine raste tudi oriz, pridelujejo še enkrat po toliko, če ne več, in tudi zemljišča imajo višo ceno.

Znano je, da vsaka zelína okrog in okrog sebe iz tal posreblje vse stvari, katerih v svojo rast potrebuje, Zatorej poljščina, ako jej dam tri do štiri leta presledka, predno jo denem zopet na poprejšnjo njivo, zdaj

v tleh novič najde vse tisto, brez česar ne more biti. ako se hoče vesela kvišku vzdigovati.

Po troletnem presledku bi zemlja utegnila vsak petnajsti dan potrebovati napôja, in to povprek vsako sekundo tega dne po 1 liter vode na hektar prostora.

A pomniti je, da pri tacem presledovanji poljskih plemen sloni vse gospodarstvo na samih travnikih; kajti če pogledamo, koliko ima zemljišče travnikov proti njivam, takoj vidimo, kako ga kmet obdeluje, ker vemo, koliko mu gnoja utegne dajati.

Zato ne more nihče dovolj v živo zabičevati, da je živino rediti, ako se hoče v ljubljanskem močvirji začeti po novem kmetovati.

Ljubljansko močvirje ima po resnici vsega obilo, česar je treba velikim travnikom, katerim naj bi se pomaglo samo s tem, da se vedno po redu in dobro gnojé, ter potlej bodo njivam zeló izboljševali pridelek vsake poljščine. (Dal. prih.)

Deželna kranjska vino- in sadjerejska šola na Slapu pri Vipavi

prične s 15. novembrom t. l. nov tečaj.

Poduk v trtoreji, kletarstvu, sadjereji, splošnem kmetijstvu (tloznanstvo, gnojeznanstvo, orodjeznanstvo, rastlinoreja, živinoreja), zelenjadoreji, čebeloreji, sviloreji, kmetijskem knjigovodstvu, kemiji, fiziki, geometriji in praktičnem merstvu, praktičnem risanju, spisju in nemškem jeziku, traja s počitnicami vred dve celi leti. — Učni jezik je slovenski ter podučujeta dva redna in dva izvanredna učitelja. Za praktični poduk nameščena sta vincar in vrtnar.

Za redne notranje učence te šole sprejemajo se le popolno zdravi, krepki fantje, kateri so vsaj 16. leto in ljudsko šolo z dobrim vspehom dovršili.

Za spretne kranjske mladenče razpisalo se bode v svojem času nekoliko deželnih štipendij po 120 gold., za katere dobodo stanovanje, hrano in poduk v zavodu.

Neštudenti, toraj plačujoči notranji učenci, plačujejo, ako se z navadno hrano študentov zadovolijo, po 120 gold. na leto za hrano in stanovanje, in sicer v mesečnih obrokih po 10 gold. naprej; hočejo pa oni boljše hrano imeti, to je, vsak dan juho in meso s prikuho, potem plačajo po 156 gold. na leto.

Šolnine plačujejo redni, notranji, plačujoči učenci po 20 gold. na leto, in sicer v polletnih zneskih po 10 gold. naprej.

Pravilno kolekovane prošnje za sprejem naj se pošiljajo podpisnemu vodstvu, ter naj se jim pridene krstni list, zadnje šolsko spričevalo, spričevalo zadržanja in pravilno kolekovana ter legalizovana zaveza prosilčevih starišev ali varuha, da ga bodo za čas bivanja na zavodu z vsem potrebnim preskrbovali.

Vodstvo deželne vino- in sadjerejske šole
na Slapu pri Vipavi.

Gospodarske skušnje.

Ali so ogeršične ali lanene preše za živinsko krmo boljše.

Na to vprašanje daje „Wiener landw. Zeitg.“ sledeči odgovor: Ker imajo lanene preše (Leinkuchen) na pol manj oljnatega v sebi memo ogeršičnih preš (Rapskuchen), zato je iz tega razvidno, da so lanene preše za krmo manj vredne in da so sploh le malo prida. Al žalibog, da so ogeršične preše večkrat z lanenimi pomešane, zato pa je treba, da se kupijo od poštenega trgovca. Vrh tega pa imajo lanene preše še

to napako, da mleko krav, katerim se pokladajo, dobi oster, nekako bodeč okus. Tudi se večkrat primeri, da breje krave po krmi z lanenimi prešami zvržejo.

Kako se mlade krave privadijo, da se dado rade molzti.

Gotovo sredstvo je, po gori navedenem časniku to, da se mladim kravam, katere so po teletenji večidel na vimenu zeló občutljive, vime z moko kuhinjsko soljo namaže. Krava neki ne brca potem nič več.

Gospodarske novice.

Letošnja letina v Avstriji.

Po sporočilu c. kr. kmetijskega ministerstva je v začetku avgusta meseca letina v različnih deželah tako-le kazala: Pridelek rži v večem delu našega cesarstva „sreden“, in sicer v gornji in dolnji Avstriji, na Českem in Moravskem, Predarelskem in v Dalmaciji „dober“, na Salcburškem, Štajarskem, Koroškem, Tirolskem, Primorskem in v Bukovini „dobro-sreden“, v Šleziji in Galiciji „sreden“, na Kranjskem „slab“; — pridelek pšenice večidel „dober“, razun Kranjskega in Šlezije, kjer je le „sreden“ pridelek; prav obilo so ga pridelali v dolnji Avstriji, na Českem in na Moravskem; — oves je po deževji zadnjih mesecev zeló trpel, vendar bode pridelek še povsod „precej dober“; — o turšici je večidel pričakovati „dobre“ letine, v nekaterih krajih „prav dobre“, zlasti na Tirolskem in v južnih krajih Bukovine, le v Galiciji bodo koruze malo pridelali; — letina prosa in sočivja „precej dobro“ kaže; — ajda obeta v planinskih deželah „prav dobro“ letino, če bode vreme toplo, v Galiciji pa tudi ajde ne bode; — zgodnji lan se je „dobro“ obnesel, pozni pa ne kaže tako; — zgodnjega krompirja so povsod večidel veliko pridelali, tudi pridelek poznejšega utegne „dober“ biti, če ne bode deževje škodilo; — repa večidel „dobro“ letino obeta; — seno in otava ste povsod zavoljo slabega vremena julija meseca zeló trpeli, pridelek sploh bo komaj „sreden“; — vina ni veliko in dobrega pričakovati; — sadja sploh prav malo; — oljka, ki je v Dalmaciji „prav dober“ pridelek obetala, je zarad suše in črva nekoliko slabeja.

Obraavnave deželnih zborov.

Deželni zbor Kranjski.

13. seja 12. dne julija.

Poslanec dr. Poklukar objavi, da se odpové namestništvu deželnega odbornika. — Deželni glavar prečita deželno-zborne sklepe tajne seje gledé organizacije deželnih uradov in zboljšanja plač uradnikom. Ti sklepi, se vé, imajo strankarsk nemškutarsk pečat.

Poslanec Potočnik poroča v imenu upravnega odseka o deželnoodbornem letnem poročilu gledé deželnokulturnih in zdravstvenih stvari in pri tej priliki obširno in temeljito razlaga izid shoda strokovnjakov, h kateremu so se tudi veljaki poklicali iz tujih dežel; poročilo se brez opazke vzame na znanje.

Dr. Deu poroča v imenu upravnega odseka o vladni predlogi z načrtom postave zastran nekaterih naredb za povzdigo ribštva po suhozemeljskih vodah, h kateri baron Apfaltrern nasvetuje razne dodatke, ne da bi jih poprej, kakor bi bilo to pri tako važni postavi umestno, zglasil odseku v pretres. V vseh zborovanjih je navada, da poročevalec ne sme samovlastno odstopiti od odsekovih predlogov, a naš sedanji deželni zbor, kakor

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 1. septembra 1880.

Obseg: Tri velike ovire napredku slovenskega kmetijstva. — O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja. (Dal.) — Obravnave deželnih zborov. — Slovensko slovstvo. — Praznik sv. Cirila in Metodija na Dunaji. (Dalje.) — Potovanje po Bosni. (Dalje.) — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.**Tri velike ovire napredku slovenskega kmetijstva.**

Spisal Gustav Pirc, adjunkt na deželni vino- in sadjerejski šoli na Slapu.

Da se je pri nas za napredek kmetijstva od strani zemljiških posestnikov še primeroma malo zgodilo, ni zmerom tega kriva le premajhna gospodarska omika, ampak najveĉkrat slabo denarno stanje in pa premalo trdne volje, to je, premalo enerĉije.

Ovire, katere napredku kmetijstva iz tega izvirajo, so velike in jako imenitne. Moj namen je le tri take ovire nekoliko natanĉneje pretresti, ki se mi zdijo najimenitnejše, in katere naši gospodarji vsakako morajo odpraviti, ĉe hoĉejo napredek pospešiti v kmetijstvu.

Da slabo denarno stanje ovira vspešno delovanje, bodi-si v kmetijstvu, bodi-si pri katerem koli drugem podvzetji, je gotovo. Pri nastopu tega sluĉaja je redkokrat mogoĉe tacemu gospodarju še kaj svetovati. Denarne razmere so pri nas slabe, še prav niĉ vredjene; on je najveĉkrat propal osodi „eksekucije“. Vprašati pa je: kje pa je vzrok slabemu denarnemu stanju? — Slabe letine, — dobimo dostikrat za odgovor. Gotovo, dragi bralec, je to nekoliko res, pa veĉkrat je vendar le vzrok baharija, lahkomišljenost in pa nesreĉna „dota“. Slabe letine niso leto za letom in tudi ne zmerom tako strašne; previden, varĉen gospodar bode vendar le izhajal, ĉeravno teĉko. Lahkomiseln in lahkoŹiven kmetovalec bode pa hitro tekel si denarja na posodo iskat, in ko si pusti prvo intabulacijo na svojo posestvo vknjiŹiti, zaĉno se skrbí in sitnosti, katere navadno nehajo z bobnom. Verjemite mi, dragi kmetovalci, kakor hitro je posestvo le do ene tretjine svoje vrednosti zadolŹeno, ni vam veĉ moĉi izhajati, kajti velike obresti in zraven pa še visoke davke pri sedanjem stanju kmetijstva redno odrajtovati je teĉko. Marsikdo mi bode morebiti oporekal in zaĉel naštevati prihodke, ter trdil, da je vendar-le mogoĉe izhajati. Naj ima prav za dobro leto! A pomisli naj, da je veĉ slabih ko dobrih in da v slabi letini komaj davkariji zadostuje, ne pa da bi še visoke obresti plaĉeval. Upniki pa, kakor je marsikateri uŹe bitko skusil, ne ĉakajo; oni toŹijo, in, kako se potem godí, to si paĉ vsak sam lahko izslika, — v najboljšem sluĉaju se dolg pomnoŹi.

Glavni vzrok slabega denarnega stanja je pa dota. Pri nas navadno oĉetje po smrti svoji zapustijo svojo posestvo najstarejšemu sinu, drugim otrokom pa brez vsega pomisleka, veĉidel le iz baharije, primeroma nezaslišano visoke dote. Posestvo se na ta naĉin dostikrat še ĉez polovico zadolŹi. Kako potem izhajati, to sam Bog ve. Pri denarnih reĉeh pa, kakor imamo brez števila zgledov, bratovska ljubezen kaj rada poneha. Posestvo pride na kant, in nazadnje nimajo ne glavni ded ne vsi drugi niĉ.

Da gospodarji, ki živé v tacih razmerah, ne mislijo veliko na napredek, je veĉ ko verjetno in treba je zoper take ovire na vso moĉ delati. Dobri sveti s priŹnic, dobra izgoja otrok bodo o tem najveĉ pomagali. Otroci naj se uŹe v ljudski šoli k varĉnosti napeljujejo (tukaj so na mestu uŹe na Pruskem vpeljane „šolske hranilnice“, o katerih izvrstnosti sem se sam prepriĉal), vrednost denarja naj se jim na tanko razklada in namesto fizike, in enacih za otroka nerazumljivih predmetov, naj se raje raĉunstvo in zopet le raĉunstvo poduĉuje. Ljudski uĉitelji, tukaj naj bo eden vaŹih glavnih kmetijskih podukov!

(Konec prihodnjiĉ.)

O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega moĉvirja.

(Dalje.)

23. *Vprašanje.* Koliko troškov bi zadájalo vzdrŹevanje moĉvirskega napôja?

TroŹki uŹe dodelanega napojila so tukaj taki, a tam drugaĉni, kakoršna so namreĉ tla in kakor si leŹe. Ako ne Źtejemo tega, kolikor vzame privod potrebne vode ter naredba pritoĉnih jarkov, obeta vzdrŹevanje samih napajalnic po kaka 2 goldinarja troškov od hektara na leto.

24. *Vprašanje.* Koliko nam tako pravilno napajanje obrodí koristi, ali drugaĉe povedano: koliko veĉji bodo pridelki, ter ĉe odŹtejemo troške, koliko dobiĉka nam je na ponudbo?

Kakoršno je tod podnebje in kakoršna moĉvirska zemlja, to moremo brez skrbi reĉi, da je od umnega napajanja in pravilnega presledovanja poljskih plemen gotovo upati tacega vspeha, da bode svet, kedar se poplaĉajo troŹki dodelanega napojila, potlej trikrat toliko vreden.

25. *Vprašanje.* Kacih ustanovil je treba, da bodo kmetje poleg mogli močvirje ter njega posamične kosove neprestano obdelovati, ter da ceste, vodotoči in druge naredbe ne pojdejo pōzlu?

26. *Vprašanje.* Kaj bi bilo treba storiti, kar se tiče znanstva in gospodarstva, da bi se ljudje laže in hitreje naseljevali po močvirji?

Najprvo je osnovati načrt, opirajoč se na dozdane navade in potrebe močvirskih kmetovalcev, a ta načrt bodi tak, da oklene vse, kar se tiče znanstva, gospodarstva in upravljanja; še le potlej se bode moglo k temu obójemu vprašanju razložito odgovoriti.

Podpisani veščaki tukaj ne moremo povedati vsega, kar bi se o tej stvari dalo reči, a vendar sodimo, da bode pridovalo, če na tem mestu pokažemo pot, po katerem bi se močvirje po sedaj izboljšavalo, in če priporočimo posebno lombardske dežele napajalna pravila, potrjena z mnogoletnimi izkušnjami, ker je podoba, da bi se tudi to močvirje z velikim vspehom po njih dalo izboljševati; a samo ob sebi se umeje, da bi ta pravila trebalo toliko predrugačiti, kolikor bi ukazovale močvirske razmere in dozdanje izkušnje.

Najpoprej bodi opomeneno, da tu, kakor je uže zgoraj bilo rečeno, beseda ne teče okolo tega, kako bi se napravil velik napajalen vodotoč, kateri bi rosil vso močvirsko raván od kraja do konca, nego menimo se le o tem, kako bi bilo uravnati Ljubljano in stranske nje pritoke ter s tem delom ob enem tudi močvir usušiti. Kedar bode ta posel gotov, še le potlej bi se ugodno ležečim močvirskim prostorom dala navračati tudi voda, kolikor bi je bilo pripravne.

Koder tako napojilo prvič narejajo, ni pozabiti, kje in po koliko ima kdo pravice na vodi, a ni tega ne, ali tacih napajalnic izkušnje res obetajo ali ne, da bodo prihodki mogli obilo povračevati troške, kolikor jih bode gotovo s tem delom. Sploh se na močvirji ni bati prevelike zabave, a vendar je premisliti, katere zgradbe na vodi ne bodo nič motile močvirskega napajanja, da jim zatorej nikakor ne bode treba odkupovati pravic, in katere bodo take, da bi napajalnicam dobro delo, ako bi se mogle odkupiti ali vse njih pravice, ali vsaj nekaj teh pravic.

Kedar se o tem najprvem vprašanju ustanovi načelo, in kedar bode močvirska raván usušena, potem je vse tiste prostore, katerim se misli dati umetalno napajanje, treba tako razdeliti na svoje tolikošne in take kosove, kakor pokaže zemljišče, h kateremu spadajo, in kakor nanese obilje pripravne vodé, ter kakor je svet ali višji ali nižji; a nobeden teh kosov ne bodi niti nad 4 hektare velik, niti ne izpod dveh hektarov majhen. Ti kosovi naj bodo na štiri ogle in pravokotni, če se kolikaj dá, ter vselej tako urezani, da se jim odmeri samo do po dvakrat toliko dolžave, kolikoršna je njih širjava. Mejo naj jim delé pripravna rovišča (grabni) ali mali obsipi, kateri bi napenjali vodo.

Vodotoč, ki pojde po najvišjih tleh tacega kosa, naj bode vodó prinašal, a rovišče, po nasprotni strani vzporedno izkopano, ter tudi stranska rovišča naj jo bodo zopet odnašala, in to tako, da bodo ta rovišča mogla ob enem tudi napajati dóljanje, nekoliko niže ležeče polje, katero bodi vse takisto napravljeno. S takim potom se najlaže umna služba odkaže vodi, kolikoršna je nje obilje in kolikoršen strmec; vrhu tega ob tistih časih leta, kedar se zemlja ne bode napajala, deževnica po teh roviščih otide z naglim begom dalje.

Obsipe, kateri polje oklepajo, treba nasaditi z drevjem, in to z vrbjem in jelševjem, koder so tla mokrotna, a po osehlih tleh z jagnjedi, z dobjem (hrastjem) in brestjem.

Taki zasadi so zeló koristni, kajti dajó drva v kurjavo, kar bi utegnilo močvirjanom dobro ustrezati posebno tedaj, kedar uže ne bodo imeli rup (šote), ter drevje pomaga tudi k zdravju in vrhu tega ponuja rokodelsk les.

A vrbe in jelše bi bilo vsako tretje leto klestiti in veje potem z obilim pridom rabiti v zvezano protje (v pletene seči, v braneče plasti), ker taka stvar se bregovom in jéžam v zaslombo daje ondod, koder tla pridržavajo vodo v sebi. Potlej bi se ne bilo treba vode takisto braniti, kakor do zdaj, ko so v bregove zasajali kole ter jih nepripravno obijali in pažili z deskami.

Da se kmetovanje po močvirji bolj razcveti, in da se bodo ljudje v prihodnje čase rajši naseljevali po njem, zatorej bi bilo treba tudi misliti, kako bi se dala ta zemlja dovolj prekrižati s potmi in cestami, katere bi z gladkim tekom šle do vsacega večega sêla.

Kedar se bode tem napravam zdeloval glavni črtéž, nikakor ne bode sméti pozabiti onih naredb, katere bi zdravo pitno vodo močvirjanom prinašale iz vrelcev in studencev, kar jih izvira po močvirskem okoliši.

Samo ob sebi se umeje, da tolikošno ter tako razsežno izboljševanje močvirske zemlje, ki bi še poznim vnukom dajalo koristi, nikakor ne more biti brez dovoljne pazke, katera bi skrbela, te naredbe primerno vzdržavati in trditi; kajti izkušnja uči, da časi tudi najmanjše preziranje rodi pozneje veliko kvaro, katera se dá le omnozih troških popraviti.

Zategadel je svetovati, da se dovršenim močvirskim naredbam posadí dovolj paznikov, naj bodo čuli nad zgradbami, ter da se jim podá tenko poučilo njih službe, katero jim bode tudi pripovedovalo, kakošne so njih pravice in kakošne dolžnosti.

To poučilo bi se dalo nekako osnovati po enacih poučilih, ki jih o napajalnicah uže imajo pri furlanskem Tržiči, ter obsezalo naj bi vse razmere in potrebe ljubljanskega močvirja. Takošno poučilo naj bi vlada razglasila, ter va nje bi se zapisalo: kako se narejajo in trdijo ceste; kako se usuša in kako napaja svet; kako se zasaja drevje; kako se dobiva in čista hrani pitna voda, ter naposled, kako se sploh deva v red kmetovanje po močvirjih. (Kon. prih.)

Obraavnave deželnih zborov.

Deželni zbor Kranjski.

14. seja 13. dne julija.

Namestu dr. Poklukarja se je iz vrste poslancev kmetijskih občin izvolil poslanec Grasselli za deželno-odbornega namestnika.

Načrt postave o nekaterih naredbah za povzdigo ribštva po vodah, potem načrt postave o požarni policiji in o gasilnih stražah se sprejmeta v 3. branji.

Po nasvetu poročevalca Grasselli-a se deželnemu odboru naroča, naj prihodnjemu deželnemu zboru poroča, koliko povračila oskrbovalnih bolnišničnih stroškov bi kazalo naložiti občinam, da se odstranijo nepravilnosti, ki se zdaj nahajajo pri izdavanju spričeval o uboštvu, in se tako deželnemu zakladu odvzamejo bremena, kolikor mogoče.

Prošnja kmetijske podružnice v Krškem v dosego postave, katera naj bi davčne odpise vsled neviht določevala, se izročí deželnemu odboru z nalogom, v prihodnjem zboru poročati o tem.

Poslanec Grasselli poroča v imenu finančnega odseka o proračunih bolnišničnega, porodnišnega, najdenišnega in blazničnega zaklada

O prihodnjem zboljševanju ljubljanskega močvirja.

(Konec.)

27. *Vprašanje.* Kako naj bi se zdeloval glavni črtež po načelih, katera so tukaj izrekli gospodje veščaki, in ali bi še kaj bilo treba preiskovati, predno se začne črteži delati na tega preiskovanja podstavi?

Da se more pripravno izdelati glavni črtež naredbam, katere v tem spisu priporočajo veščaki, trebalo bi poprej še teh stvari:

1) zvezo zemljemerskih prvostavnih kôlov napraviti v močvirji ter ob glavnih obeh rekah do Cesarskega Grabna ustja;

2) vodomernih kolov postaviti, kolikor se jih zdit reba;

3) po raznih krajih v močvirji vrtati zemljo, da se izvé, koliko leže nje pôle druga vrhu druge;

4) storiti glaven razpregleden zemljevid po taki meri, v kakoršni si je 1:10000;

5) lindino izmeriti močvirju, da se na posebnem zemljevidu s črtami zvežejo mesta, kar jih ima po enoliko višave;

6) dolinam prečne pročrte tako izdelati, da bodo kazali plasti raznih pôl;

7) načrtati ter na lindino izmeriti stranske pritôke in glavne odtôke ter tudi povodne zgradbe (mline itd.) po stranskih pritôkih;

8) izvedeti, kakošno obilje vode prinašajo stranski pritoki;

9) načrtati ter na lindino izmeriti Ljubljanico in Cesarski Graben; tudi izvedeti, koder bode treba, kakošna tla so ondudaj; naposled:

10) načrtati ter na lindino izmeriti Mali Graben in Gradaščico, spominjaje se tistih misli, ki so v 18. vprašanji rečene o teh dveh potocih.

Po tacih pospešilih bi potem bilo tudi izdelati še te glavne črteže:

a) črtež, kako bi se znižala struga Ljubljanici in Cesarskemu Grabnu;

b) črtež, kako bi se uravnala Mali Graben in Gradaščica;

c) črtež, kako bi se uravnali stranski pritoki;

d) črtež, kako bi se uravnal Cornovec in drugi glavni vodotoči; naposled bi bilo treba:

e) ustanoviti, katere kosove svetá naj bi napajal vsak stranski pritok posebe.

28. *Vprašanje.* Ob kolicih troških bi se dalo izvršiti znanstveno preiskavanje ter ob kolicih bi se izdelal glavni črtež?

Ker je med preiskavanjem, naštetim v odgovoru 27. vprašanja, vedno treba v mislih imeti glavne črteže, kateri se bodo kesneje napravljali na tega dela podstavi, zato se preiskavanje nikakor ne more ločiti od izdelovanja črtežev samih, ter preiskovati je tako, kakor se zdi temu, kateri nareja glavne črteže, in tudi se godi vse pod njegovim očesom, ter on bode sam seboj odgovoren o vsem.

Troškov z rečenim preiskovanjem in s posebnimi, na drobno izdelanimi črteži, kar bi jih bilo treba v močvirsko usušilo (v 28. vprašanji a—d), in troškov s pripravami v poznejše zemeljno napojilo (v 28. vprašanji e), mislimo podpisani veščaki, da bi se utegnulo nabrati vseh vkupe toliko:

1) plačila zemljemercem . . . . . 11.500 gold.

2) vozarine, kedar bode treba, po njih računu . . . . . 450 „

3) na črtalno orodje in druge potrebščine ter na katasterske črteže in knjigovezje . . . . . 400 „

4) na orodje, s katerim se meri	1200 gold.
5) dnine utegne biti	1200 „
6) stanarine od pisarnice čez vse leto	300 „
7) na pisarnično in drugačno opravilo	450 „
8) na mezdo služabniku ter na pripravo, kuritev in pospravljanje pisarničnih prostorov	400 „
9) na zabijanje prvostavnih dobôvih (hrastovih) kolov zemljemerskih in vodomérmnikov	100 „

Vsega skup . . . . . 16.000 gold.

V Ljubljani v 10. dan majnika 1880.

Ivan Indra, *Cesare Salvini,*
c. k. višji stavbinsk svetnik. kulturen zemljemerec.

Ivan pl. Podhajski,
uradno pooblaščen civilen zemljemerec.

Jaz, čegar imé se zdolaj čita, podpisujoč to mnenje večih gospodov, mislim, da sem dolžan tistemu, kdor bode izdeloval glavne črteže o močvirskem usuševanju, priporočiti, da posebno ima na umu dve zeló tehtoviti stvari, namreč:

1) naj se drži tega, kar so veščaki svetovali, rekši, da bi se Ljubljanici in Cesarskemu Grabnu struga nekako 1 meter znižala; a pazi naj, da potem Ljubljanica ne bode nikoli imela premalo vode, ter da ne bi kvare delala obrežnemu podzidju ljubljanskega mesta;

2) naj mu bodo vedno v mislih odtočni prekopi, o katerih govori 7. vprašanje, ker bi kedaj utegnili tudi močvirsko ravnino napajati z vodo, ako bi bili izdelani.

Ali ker se bodo vode še vedno ustavljale v svojem odtekanju ter pod-se jemale suho zemljo ves tisti čas, kar ga mine, predno se glavni črtež naredi, in tudi ves tisti čas, v katerem se bodo kasneje po tem črteži rekam in potokom popravljale struge ter se močvirska ravnina predelovala, pa ker je vendar zeló treba, da se temu razgrajanju pride na konec, kolikor je najhitreje moči, zategadel je vredno krepkega priporočila, da se ob nevelikih troških s posebnim svojim, nalašč narejenim malim vodotrebnikom (bagger) strani pobere ves nanosen pesek po strugi Ljubljanice od ustja Malega Grabna dolu gredoč, dokler se pride še nekoliko niže od tistega mesta, kjer se Cesarski Graben cepi od Ljubljanice, in poleg tega naj se tudi takoj zdaj uravnata Gradaščica in Mali Graben.

V Ljubljani v 11. dan majnika 1880.

Vešči zemljemerec *Rafael dr. Vicentini s. r.*

Ozir po domovini.

Reški graben.

Od vasi Dvorje, ki je v cerkljanski župniji na Gorenjskem, se steza kake pol ure hodá proti severu do znojja gore Kervavec globoki in na široko odprti jarek „Reški graben“ imenovan. Visoki in jako strmi bregovi, sestavljeni z dolomitnih skladov in nasadov, so po večem čisto goli, le tu in tam pokriva malovredno nizko grmovje peščena rebra in če vmes tudi kaka smereka, gaber, hiba ali kako drugo drevo veselo iz tal požene, le prezgodaj pade pod sekiro zapravljivega človeka. Zato se pa kršje in meline vedno bolj in bolj množé in potok Reka, izvirajoč v zadnjem kotu tega jarka, po dolgotrajnih hudih nalivih včasih zeló naraste ter obilno peska in kamenja seboj pripodivši le preveč posipa ž njim lepo cerkljansko polje. Ob tem potoku je več mlinov in žag in pri izviri je